

HATIRIMA GELENLER: 2

İRİŞKİ VE İRİŞKİLİ KAHVALTILAR

Kahvaltı... Üniversiteye yeni başlamıştım. Dilbilgisi dersimize Dr. Muharrem Ergin (sonradan Prof. Dr.) giriyordu. İlk aylardaydı. O derste İşleyeceğimiz konunun başlığı *Seslerin Birleşmesi* idi. Bu başlığın altında ondan fazla madde yer alıyordu. Bunlardan biri de *vokal birleşmesi* (contractio / kontraksiyon) idi Kısaca bilgi verildikten sonra bir iki de örnek verilmişti. Bilginin özü şöyleydi:

“Gramer birliklerinde bazan yan yana gelen vokaller birleşerek tek bir vokal meydana getirirler. Bu kaynaşma neticesinde ortaya çıkan vokal bazan önceki, bazan da sonraki gibi olur. İşte bu hadiseye *vokal birleşmesi* denir.”(Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1958, 44). Hocamızın verdiği örneklerden biri de şöyle sunuluyordu: *kahve+altı : kahvaltı*. Böylece bizim oralarda zaman zaman *gayfeli* diye de söylenen *kahvaltı*'nın nasıl bir kelime yapısına sahip olduğunu öğrenmiş olduk Öyle de, bize daha çocukluğumuzda kahve içersek kararaçığımız söylendiği için bu kahve nam içeceğin kahvaltı nam kavramın taşıdığı sorumluluğun sonucu olarak kahvenin neresinde içecektik: Önünde

mi, sonunda mı? Onu da kahve içme hakkını elde ettiğimiz zaman öğrenecektik.

Bu yazımız bizim kahvaltılarımızla ilgili ikinci yazımız oluyor. Tam yirmi yıl önce de bir kahvaltı yazımız yayımlanmıştı: “Çocukluk Günlerimin Kahvaltıları”, *Yeni Gazete* (Konya), 02 Haziran 1999 ve oradan *Çaybaşı Yazıları*, 2000 ve 2002, 106-110. Ancak burada anlattığımız kahvaltımız; beyaz peynirli, zeytinli, reçelli, çaylı bir kahvaltı değildi. Evimizde yapılan peynire arkadaşlık eden evimizin arkasındaki bağımızdan kopardığımız mor üzümler katıklarımızı oluşturuyordu Ya ekmeğimiz? Annemizin yaptığı tandır ekmeği veya o zamanki adıyla çarşı *ekmeği*'nin üç dört dilimi... Unutmadan ekleyiverelim, su dolu bir tası da üzümlerimizin tozunu alması için yanımızda götürüyorduk. Elbette bağ bozumu sonrası veya havaların iyice soğuduğu günlerde bu kahvaltı odaya taşınırken üzüm salkımlarının yerini kaynatılmış üzüm suyu yani pekmez alıyordu.

Gelelim *irişki*'ye. Kelime bizim evde hep böyle söylenirdi ama *irişgi* diyenler de vardı. Biz bunun bir su-

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

cuk türü veya benzeri olduğunu bilmiyorduk. O yıllarda tv kanalları olmadığı için sucuk reklamları da yapılmıyordu. Kısacası bizim evlerimiz *irişkili* evlerdi, oralarda ev yapımı *irişkiler* yenilirdi. Çiğ diyebileceğimiz şekliyle yenildiği gibi ateş üzerinde özel bir işlemin uygulanmasıyla da yenilecek hale getirilirdi. Çiğ yenilmesi biz çocukların marifeti idi. İzbedeki tel dolabından alacağımız yarım *irişkinin* soyulmasından sonra öbür elimizdeki çeyrek ekmek en güzel karın doyuracağı olurdu.

irişki kelimesi başka bölgelerimizde de biliniyor ama bunu üretip satan kurumlar kesinlikle bu adı kullanmıyorlar. Çünkü kelimenin söylenişi ve anlamı bölgelere göre küçük farklılıklar gösteriyor. Bu konuda bakacağımız ilk kaynak, Türk Dil Kurumu'nun, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII / H-İ*, (Ankara 1974) olacaktır.

İlgili cildimizin madde başında birden fazla kelime yer almaktadır. Bu Sözlük'ün özelliği gereği yazımında yakınlık olan kelimeler bir arada verilir, sonra da her biri ayrı ayrı bölgelerine gönderme yapılarak gösterilir. İşte o kardeş kelimeler:

irişgi [*irişgik*, *irişgil*, *irişgiklik*, *irişgin*, *irişgir*, *irişik*, *irişki*, *irişkik*, *irişkin*, *irişkir*, *irişkirik*, *irişkit*, *irişlik*] : Et suçuğu.

Bu kelimelerden mesela, *irişgik* Ankara'nın Haymana'ında, *irişgir* Kayseri'de derlenmiş. *irişki* kelimesine gelince o da aşağıdaki illerimizde derlenmiştir: Konya'nın Ereğli'si, Karaman, Sivas'ın Şarkışla ilesinin Maksutlu köyü, Yozgat ve Kayseri'nin İncesu ilçesinin Süksün köyü (s. 2551).

Kelimenin *sucuk içi* diye anlamlandırıldığı bir beldemiz de vardır (İhlara, Aksaray).

Ayrıca Konya ilimizde yapılan derlemelerden birinde kelimenin *irişgil* olarak verilmektedir. Bu tür

farklı anlamlandırmaların Konya'da yaşayıp da kelimenizi tam anlamıyla kavrayamayan bir derleyicimize ait olması düşünülebilir.

Bu sınırlı coğrafyayı aşan bazı kelimelerimiz de vardır, onları da hatırlatıverelim: *irişkin*: Sinop, Bayburt, Adana; *irişkit*: Manisa'nın Salipli ilçesi ve Kahramanmaraş'ın Afşin ilçesinin köyleri.

Genel Ağ / İnternet'teki bir kaynak şöyle demektedir:

Bir de *sucuk* kelimesinin tanımını ünlü bir sözlüğümüzden alıverelim. Bakınız, Türk Dil Kurumu'muzun *Türkçe Sözlük*'ünde (Ankara 2011, 11. bs. 2166) ne deniliyor: Şişirilip kurutulmuş bağırsak içine baharlı et kıyması doldurularak yapılan bir yiyecek türü. Hemen hatırlatalım, bu kelimenin bir de bir tür tatlıya ad olan karşılığı daha vardır.

Genel Ağ / İnternet'e şöyle bir soru yönelttik: *Sucuk kelimesi Türkçe midir?* Bize şöyle bir cevap verildi: Farsça, *zıcak/zıçak*, bumar dolması, bağırsak sarması. *zic* ise germe, çekerek uzatma, şerit, kordon anlamlarındadır. Şu bilgileri de ek olarak görüyoruz: Tarihteki en eski kaynak,

“bağırsak” [Codex Cumanicus (1300)] “bağırsak dolması” [Danişmend-Name (1360)]

Ancak Genel Ağ'daki bir sözlükte (Ekşi Sözlük), kelimenin Rusça *kişki* kelimesinden geldiği kayıtlıdır.

İrişkinin nasıl yapıldığıyla ilgili olarak merhum A. Sefa Odabaşı gayet değerli bilgiler vermektedir. Onun. *Konya Mutfak Kültürü* (Konya 2002) adlı eserinin İrişki bahsinde (s. 147-148) dönemlere göre hangi yöntemlerle, hangi hayvanların etleriyle ve nasıl yapıldığı anlatılmaktadır. Biz oradan alıntılanak yerine günümüzün kaynak kişilerinin birinden bilgi alacağız:

Kaynak kişi: Feride Sakaoglu,

İki pencere arasındaki tahta çubuk, kedilerin irişkilere ulaşmaması için duvara çıkılan ve irişkilerin asıldığı tahta çubuktur.

Konya 1926. Mediha ve Murat Köseoğlu, İlkokul mezunu, ev hanımı. Ağabeyimin eşi ve büyük dayımın büyük kızıdır.

“İrişki günümüzde *et sucuğu* olarak da bilinmektedir. Genelde koyun veya sığır etiyle hazırlanır. Baba ocağında bazen bir inek alınır, onun etlerinden sucuk, pastırma, kavurma, vb. hazırlanırdı. Eşim Hasan Sakaoğlu'nun evinde ise daha ziyade koyun ve inek eterinden yapılırdı. Etler bir kasabın makinesinde çekilir eve getirilirdi. Orada malzemesi hazırlanırdı. Malzemeler arasında sarımsak, tuz, kara biber, kırmızı biber, kimyon vb. bulunurdu. Et ile malzeme bir güzel karıştırılırdı. Önce bu yeni üründen bir miktar köfte şeklinde ateşte pişirilir, irişki yapılmaya uygun olup olmadığı kontrol edilirdi.

Hazırlıklar tamamlandıncaya bu et bağırsaklara doldurulurdu. Ancak önceleri hazır bağırsaklar bulunma-

Eskileri hatırlatan bir irişki.

dığı için ev halkı tarafından hazırlanırdı. Bağırsaklar ters yüz edilir, içindeki bütün artıkların atılmasından sonra bir güzel yıkanıp kurutulmaya bırakılırdı. Daha sonraki yıllarda bütün bu işlemleri yapılmış, içi doldurulmaya hazır hale getirilmiş bağırsaklar satın alınır, kullanılmaya başlanılırdı. Ancak doldurulmaya hazır haldeki kuru bağırsaklar akşamdan biraz ıslatılırdı.

Et çekme makinesinin ağız kısmı çıkarılır, oraya özel bir parça geçici olarak monte edilirdi. Bağırsaklar bu parçaya el ile geçirilir, ileriye doğru itelenirdi. Bu işlem de bitince makine çalıştırılır ve et bağırsağın içine doğru yol almaya başlardı.

Bağırsağın belli bir uzunluğu dolunca oradan iple bağlanır ve kesilirdi. Bu kesilen bölüm özel bir şekilde katlanarak âdeta bir düğüm atılmışçasına şekillendirilirdi. Ve sırada, günümüzdeki kangalların tersine, irişki uzun bir köfte boyutundaki kısımlardan iplerle âdeta düğümlenirdi.

Son aşamaya ise iki işlem kalıyordu. İrişkiler bir oklava benzeri aletle yufka açar gibi ancak yavaşça yassılaştırılır, ardından da birkaç yerinden iğne ile küçük delikler açılırdı. Böylece etin arasında kalan ve olmaması gerek sular da dışarıya atılmış olurdu.

Artık irişkimiz hazırdır ve sıra onu uygun bir yere asmaya gelmiştir. Bizim, şimdi yerinde 12 katla Mesnevi Konutları'nın yükseldiği iki katlı evimizin uygun bir yerine asılırdı. Burası da, büyük odamızın avluya bakan iki penceresinin arasındaki ince uzun bir tahtanın üzeri idi. Üzerinde çivilerin bulunduğu bu tahtaya kedi ve benzeri hayvanların ulaşması, yetişmesi veya zıplayıp zarar vermesi mümkün değildi. İrişkilerimiz orada belirli bir zaman kaldıktan sonra zaman zaman yapılan kontrollerde alınacak sonuçlara göre parçalar halinde alınır ve kahvaltı soframıza getirilirdi.” (10 Kasım 2019 tarihinde Karatay ilçesi Kumköprü semtindeki evinde yapılan derlemedir.)

İrişkili kahvaltılara gelince... On kelime veya üç kısa cümle ile yazı vermek yerine bizim evdeki *irişki* sefalalarının nasıl başlayıp sürüp gitliğini anlatmaya çalışalım.

Bizim evde bir kış günün pazar sabahını düşününüz. O gün, dük-

kânlar kapalı, okullar da öyle. Bakalım kahvaltı nasıl başlayacak, devam edecek ve sona erecek.

Babam, uzun yıllar mahalleminin iki mescidinden biri olan Fahrünnisa Mescidi'nin imamıydı. Mescidimiz Mart 1959'da camiye çevrilince de hem imamı hem de hatibi olmuştu. Babam, sabah namazı için uyanınca akşamdan hazırlanan odun sobasını tutuşturunca üzerindeki güğüm veya ibrik de abdest suyu olarak ısıtılırdı. Bazen, geceden kalan ateşin alındığı mangalın üzerine bürünen ibrik de sıcaklığını koruduğu için o da kullanılırdı.

Babam mescitten gelince sobada oluşan yeni ateş mangala alınır ve üzerinde çeşitli işlemler yapılırdı. Normal günlerde babamın ilk kahvesi orada kaynatılırdı. Ancak pazar sabahları başta olmak üzere bazı günler o mangalın ateşi üzerinde *irişkiler* kızartılırdı. Belki cızırtılatılırdı da diye biliriz. Üzerindeki bağırsağın soyulmasından sonra *irişkimiz* bir yukarıdan bir aşağıdan olmak üzere dilimlere ayrılır ama hiçbir dilim ana gövdeden koparılmazdı. Mangalın demir çubuklarının üzerine uzatılan *irişkimiz* ara sıra çevrilerek cızırtı çıkara çıkara bir tür pişirilmeye yakın bir ortama getirilirdi. Bu sırada *irişki*den ateşin üzerine damlayan yağ parçacıklarının bir yandan sesi, öbür yandan kokusu bizlerin açlığına gem vurulacak hale geldiğinin işareti olarak kabul edilirdi. Kahvaltıdaki kişilerin sayısına göre cızırtıtılan *irişki* sayısı da birden fazla olabilirdi.

Bu yazıyı bilgisayar ortamına dökmeye başladıktan sonra birkaç Gonyalı'ya *irişkinin* ne olduğunu sordum. Bilene aşk olsun... Kurtuluşu gençliklerine veya Konya'ya sonradan gelmelerine bağlayverdiler. Elbette çarşı sucuklarına talim edenlerin *irişkimizle* arası olmayacaktı. Artık bu kelitemizi de yemek veya beslenme kitapları ile ağızlarından yapılacak derlemelerin listele-

rine emanet edeceğimiz de irişki ile ilgili ne gibi maddeler görebileceğiz.

Acaba Konya yemek kültürüne yer veren güzel kitaplarımız nelerdir? Bu arada, bu yazımızın yayımlanmasından hemen önce, Konya Büyükşehir Belediyesi'nce, 28-29 Kasım 2019 tarihleri arasında Mevlâna Kültür Merkezi'nde düzenlenecek olan, *Konya Mutfak Sanatları Çalıştayı*'nı da, tarihe not düşmek için eklemek istedik.

Konya yemekleri ile ilgili şu birkaç kitabı bir hatırlatıverelim, bakalım içlerinde sucuk ile ilgili ne gibi yemeklere yer verilmiştir.

Rahmetli Feyzi Halıcı'nın, galiba beş defa düzenlediği yemek toplantılarının bildiri kitaplarını öncelikle hatırlatmak isteriz.

Nevin Halıcı, *Geleneksel Konya Yemekleri*, Konya 1979.

Saime Yardımcı, *Konya Mutfağından*, Konya 2000.

Yılmaz Seçim, *Konya Mutfağı*, Konya 2019.

Ve bir de tatlı kitabı:

Geçmişten Günümüze Selçuklu ve Osmanlı Tatlıları, Konya 2015. Konya Büyükşehir Belediyesi yayını.

Rahmetli A. Sefa Odabaşı'nın şu kitabını da hatırlatmakta yarar vardır: *Konya Mutfak Kültürü*, Konya 2003.

EK: Uzun yıllardan beri (1968) yazmakta olduğumuz yemek vb. konularla ilgili yazılarımızdan bazıları'nı da burada hatırlatmak isteriz.

"Gelenekler: Konya Yemek Sofrasına Dair Notlar", *Türk Folklor Araştırmaları*, 11 (230), Eylül 1968, 5055-5056.

"Kitaplar Arasında: Geleneksel Konya Yemekleri", *Millî Kültür*, 3 (7), Aralık 1981, 58-60.

Not: Nevin Halıcı'nın aynı ad-daki kitabının tanıtmasıdır. Ankara 1979.

"Yemek Nasıl Yenilir?", *Türk*

Folkloru, 39, Haziran 1991, 5-6.

"Çocukluk Günlerimin Kahvaltıları", *Yeni Konya*, 02 Haziran 1999.

Not: bk. Çaybaşı Yazıları, Konya 2000, 106-110.

"Damak Tadı Üzerine", *Konya Postası*, 23 Eylül 2000, 36.

"Yine Pekmez Köpüğü Üzerine", *Konya Postası*, 14 Ekim 2000, 69,

"Odabaşı ve Konya Mutfağı Kitabı", *Konya Postası*, 06 Eylül 2001, 273-275.

Not: A. Sefa Odabaşı'nın Konya Mutfağı adlı eserinin tanıtımıdır.

"Dünden Bugüne Anılarla Konya Sofrası", (gn. 2. bs.), İstanbul 2003, 747-760.

Not: Eski tarihli ve yemek konulu beş ayrı yazımızdan oluşmaktadır:

"Eski Konya'yı Hatırlamak: 5 / Çarşı Böreği", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (12), 17 Nisan 2013, 181-184.

"Eski Konya'yı Hatırlamak: 6 / Çarşı Ekmeği", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (13), 24 Nisan 2013, 198-200.

"Eski Konya'yı Hatırlamak: 7 / Üzüm Pekmezinin Altın Sarısı Köpüğü", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (17), 2 Mayıs 2013, 259-262.

"Eski Konya'yı Hatırlamak: 9 / Kara Dut", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (19), 05 Haziran 2013, 294-297.

"Eski Konya'yı Hatırlamak: 10 / İhlamur Toplamak", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (25), 09 Ekim 2013, 386-390.

"Bizim Kelimelerimiz: 1 / El Ucu", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (26), 23 Ekim 2013, 401-493.

"Bizim Kelimelerimiz: 2 / Er Ekmeği", *Merhaba / Akademik Sayfalar*, 13 (29), 13 Kasım 2013, 454-455.

Ahmet
ÇELİK

MEHMET HULUSİ İŞLER (1928-2014)

2 Ocak 2015 günü değerli arkadaşım Seyfeddin İşler aradı. Babası Emekli müftü, şair, yazar ve yayıncı Mehmet **Hulusi İşler** hoca Efendi'nin evraklarını ve kütüphanelerini inceleyebileceğimizi söyledi. Hemen kabul ettim. Çünkü 2009 yılında bir STK adına Mehmet Hulusi İşler'le hayatı ve eserleri üzerine bir röportaj yapmıştım. Seyfeddin İşler'le beraber Hacı Fettah Mahallesi'nde bulunan baba evlerine gittik. Üç katlı bir evin bodrum katında bir kitap deposu, üçüncü katındaki dairede bir kütüphanede Türkçe, Arapça ve Osmanlıca birçok kitap mevcuttu.

Ayrıca kitaplar arasından ve evde bulunan dolaplardan Mehmet Hulusi Efendi'ye ait birçok evrak çıktı. Bunlar, Hulusi Efendi'ye ait nüfus cüzdanı, 2 pasaport, emeklilik cüzdanı, bazı fotoğraflar, DİB memurlarına ait Sicil Cüzdanı, Sağlık Karneleri, kardeşler arası mal taksim belgesi, Konya Büyükşehir Belediyesi'nce 65 yaş üstü

emeklilere verilen 2 adet el kart, çeşitli notların alındığı defterler, DİB Tekâmül Kursu Belgesi, Sönmez Neşriyat ortaklık belgeleri kitap klişelerive bazı mektuplar, vb.

Mehmet Hulusi İşler, 10 Mart 1928'de Bozkır Kovanlık'ta doğdu. Babası çiftçilikle ve bahçıvanlıkla meşgul olan Ali Efendi'dir. Sülalesine köyde "Caca'nın Ali" ve "Helimenin Ali" dendiği gibi "Ali Mollalar" da denir. Ali Efendi, geçimini sağlamak amacıyla bazen Ege bölgesine özellikle Aydın'a giderek çalışırdı. Ali Efendi, 1950'li yıllarda Konya'ya göç ederek Çimenlik Saçlı Kasap mahallesine yerleşti. 1967 yılında gittiği hac dönüşü Suudi Arabistan'ın Tebuk şehrinde geçirdiği bir trafik kazasında vefat etti. Oraya defnedildi.

Mehmet Hulusi İşler'in annesi Emine Hanım 1960'da vefat etti. Emine hanımdan sonra Ali Efendi, 1964'de Anakız adında bir başka hanımla evlenmiştir. Bu hanımın kabri Üçler Mezarlığındadır.

Mehmet Hulusi İşler (1928-2014)

Ali Efendi'nin Ayşe (Sevindik) ve Fatma (Demirci) adında iki kızı vardır.

İLK TAHSİLİ

Mehmet Hulusi Efendi, ilkokulu Bozkır Üçpınar (Hocaköy) İlkokulu'nda yatılı olarak okudu. 10 Mayıs 1943 yılında ilkokuldan mezun oldu. Dayısı ve köyün imamı Ali Efendi'den ve Hatip Hoca'dan dersler aldı.

Mehmet Hulusi hoca: "Dayım Ali Efendi hocaydı. Konya'da medreselerde okurken inkılâplar başlarken tahsili yarım kalmış. Dayım: "Tam icazet alacaktım, ama nasip olmadı" derdi. Asıl okumayı, ilme hevesi ben ondan öğrendim. Onun yanında çok durdum. Okuma zevkini ondan aldım." demektedir.

Hulusi Efendi, ilkokuldan sonra civar köylerin birinden dokumacılık öğrenir. Eski usul tezgâhlarda dokumacılık için yünleri eğirir, kök boya ile boyar, onları yumak haline getirip kuruması için asardı. Köyün yaşlıları bu yüzden ona ip yumaklarını/toplarını asmaşından dolayı "top asan" da derlerdi.

DİNİ TAHSİLİ

İlim tahsili için Konya'ya gelen Mehmet Hulusi Efendi, Akşehirli Ahmet Efendi'nin evinde verdiği derslere katıldı. Akşehirli Hoca Ahmet Efendi'den de "Nahiv, mantık, kelam, akaid ile fıkıhtan "Kuduri" ve "Mülteka" okudu. Bu derslere "Yörük Hoca" lakabıyla tanınan Mustafa Uysal'la beraber katılırdı.

Mehmet Hulusi Efendi, Yeni Konya gazetesinin 8-9 Mart 1956'lı nüshasında yayınlanan "Güneş Doğduktan Sonra" ve "Akşehirli Hocamız Nasıldı?" adlı makalesinde o günlerde vefat eden hocası Akşehirli Ahmet Efendi'yi anlatır.

Mehmet Hulusi İşler (1928-2014)

Bir kişi Akşehirli Ahmet Efendi'den ramazan imamlığı için öğrenci talebinde bulunur. Akşehirli Hoca talebeleri Yörük Hoca ile Mehmet Hulusi hocaya işaret ederek: "Şu ikisi hariç, hangisini isterseniz alabilirsiniz." der. Adam merakla: "Hocam niçin bu ikisini vermiyorsun?" deyince Akşehirli: "Oğlum, bunların ilimde az bir eksikliği kaldı. Eğer bir ay ara verilerse onu kapatmamız mümkün değil. Bunun birisi fetva verecek müftü olacak, diğeri de vaiz olacak, milleti irşad edecek. Bu ikisini ondan vermiyorum" der. Hakikaten bir müddet sonra Mustafa Uysal, vaiz olur vaaz vermeye başlar; Mehmet Hulusi İşler de Ödemiş'e müftü olarak atanır.

Mehmet Hulusi Efendi, Akşehirli Hoca vefat edince bir müddet Hacı Veyiszade'den dersler aldı. Ayrıca Yörük Mustafa Efendiyle beraber Ahırılı'ya giderek Tevfik Bilge hocadan dersler aldı. Tevfik Bilge hocadan fıkıhtan "Dürer", akaitten "Celal", Meani Şerhi ve usul-u fıkıhtan "Mirâtü'l-Usul" isimli eserleri okudu. (Bu alimlerden bir icazet alıp-almadığı tespit edilememiştir.)

RESMİ GÖREVLERİ

Mehmet Hulusi İşler, Diyanet İşleri Başkanlığı Memur Sicil Kaydı'na göre ilk resmi görev olarak 1 Şubat 1953 tarihinde İstanbul Beyoğlu Hacı Piri Camii müezzin ve kayımlığına atandı. 1 Mart'ta imamlığa terfi etti. Aynı yıl içinde 6 Kasım 1953'de Konya Şeyh Ulema Camii müezzin kayımlığına tayini çıktı.

26 Nisan 1957 yılında yapılan imtihanında "50 tam numaraya karşı 33 numara almak suretiyle" vaizlik sınavını kazandı.

Bu arada 1 Temmuz 1956 tarihinden 30 Aralık 1957 tarihine kadar Hacı Fettah Camii'nde imamlık yaptı. İmamlık esnasında müftülük imtihanına girdi ve imtihanı kazandı. 28 Aralık 1957'de Ödemiş "Müftü adaylığına" tayin edildi. 17 Aralık 1959 yılında feraizden yapılan imtihanı kazandı. 9 Ocak 1960'da Ödemiş Müftülüğü'ne "asaleten tayin" edildi. Önce 12 Temmuz 1960'da Antalya Gündoğmuş müftülüğüne, ardından da 24 Ekim 1960'da naklen Doğanhisar müftülüğüne atandı. 10 Temmuz 1961-25 Ağustos 1961 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Isparta'da açmış olduğu "Tekâmül Kursuna" katılarak pekiyi dereceyle belge aldı. Bu kursta "Dini irşadın usul ve tatbikatı, Türk tarihi, genel coğrafya, basit kozmografya, basit jeoloji ve halk psikolojisi" üzerine bilgiler aldı. 23 Haziran 1964 tarihinde Afyon Sandıklı müftülüğüne atandı. San-

dıklı İmam Hatip okulunun açılmasına öncülük etti.1966'da ilk hac vazifesini yaptı. 1975'de Sultandağı müftülüğüne atandı. 1977'de atandığı Kadınhanı ilçe müftülüğünde bir ay çalıştı. Bu görevde iken 26 yıl 11 aylık resmi görevinden sonra 1 Aralık 1977'de emekliye ayrıldı.

KİTAPLARI

İslam'ın her yönüyle tam yaşanması için duygu ve düşüncelerini kaleme alarak yazıya aktaran Mehmet Hulusi İşler'in kitapları şunlardır: **Ağaçların Feryadı** (1976-piyes), **Akaid Hutbesi** (1973), **Allah ve Rasulünün İsteddiği Gerçek Müslüman** (1980), **Ayet Bulma Rehberi** (1981), **Fıkıh Hutbesi, Hak Yolu Dini ve Ahlaki Şiirler** (1965-şiir), **İmam Birgivi Hayatı-Eserleri Kabir Ziyareti ve Adabı** (1959), **İslam'da İzdivaç ve Aile** (1963), **İslam'da Kardeşlik, İslam'da Evlilik ve Saadetleri** (1983), **Manevi Bünyemizin İki Mikrobu Nefis ve Şeytan** (1968). Kalemi kuvvetli olan Mehmet Hulusi İşler, **Milli Gazete, Akit** gazeteleleriyle; İslam'ın İlk Emri **Oku, Ribat, Haksess** ve **Diyanet Gazetesi** dergilerinde makale ve şiirleri çıktı.

ŞAİRLİĞİ

Mehmet Akif Ersoy ve Ali Ulvi Kurucu'yu çok seven Mehmet Hulusi İşler, şiirle de uğraştı. Önceleri destan tarzında yazılıp tek sayfa

olarak bastırılan ve dini ahlaki şiirleri sonradan kitaplaştırmıştır. Evrakları arasında rastladığımız daktilo ile yazılmış bazı şiirleri şunlardır: “Vefasız, Bir Haykırılım, (29 Temmuz 1980), İslam Ümmetindeniz, (2 Aralık 1963), Başka Kime Yalvarayım, Ya Rabbi (29 Mart 1963), Sana Geldim, İçimi Kimseye Açmaz Oldum”

6 Ocak 2011’de oğlu Seyfeddin beyin getirdiği daktilo ile yazılmış diğer şiirleri şunlardır: “Zafer yakındır, Milli Gençlik Marşı: İmanlı Gençliğe (el yazısı ile)”. (Bu marşı yazma sebebi Necmettin Erbakan Hoca’yı çok sevmesinden kaynaklanmaktadır.)

Destan tarzında yazılıp basılan matbu bir sayfanın ön ve arka yüzündeki bulunan şiirleri ise şunlardır: “Allaha İman, Gözünü Aç, Hakkı Bilmeyenler O Gün Perişan, Uyan”

Kendi yazdığı bir hat yazı denemesi de mevcuttur. Her hangi bir hat tekniği ile yazılmayan bu karakalem çalışması ince bir pelür kâğıdına yazılmıştır. “Maşallah” yazısından sonra vav’ları büyük amentü, altında “kelime-i şahadet” mevcut olup en alt sol kısma “7.2.1947 Yazan Kovanlık’dan Ali oğlu Mehmet İşler” notunu düşmüştür.

DEFTERLER

Mehmet Hulusi İşler hocanın geride bıraktığı evrakları arasında birçok defter mevcuttur. Mesala “II. Defter”in üzerine “Mehmet Hulusi İşler” okuluna “Cami Köşeleri” sınıfına “Müezzin Kayyım” yazmıştır. Bu defterde 1953 yılında basında çıkan bazı haberleri yazarak değerlendirmelerde bulunmuştur.

Aynı defter içinde İstanbul’da iken katıldığı bazı vaazların notlarını almıştır. Sultan Ahmet Camii ve Yeni Camii kürsüsünde vaaz veren **Urfalı Mahmud Kamil (To-**

ker) hoca (1877-1954) ile Şehzadebaşı’nda Buhari Dersi **okutan Bekir Haki Yener Efendi’nin** derslerinden notlar almıştır. Bu Defterin sonunda: “Hacılarla Vedalaşma” adlı yazının tarihi 27 Temmuz 1953’tür. Bu yazıda Mehmet Hulusi Efendi, İstanbul Vapurı ile Cidde’ye hareket eden hacıların gönderilme esnasındaki duygu ve düşüncelerini anlatmıştır.

Yine bu defterde “Vele-kad keremna beni Adem” ayeti tefsiri 2 sayfalık Osmanlıca bir metin mevcuttur.

Numarasını belirtmediği bir başka defterdeki 20 sayfalık notlar ise İmam Birgivi üzerinedir. Ödemiş’te müftülük görevinde iken Birgivi’nin kabir ziyaretinde gördüğü yanlışlıkları düzeltmek amacıyla kaleme almıştır. Eser sonradan kitaplaşmıştır.

Bir diğer defter ise “Dini İrşadın Usul ve Tatbikatı” üzerinedir. Bunlar ise Isparta’da aldığı tekâmül kursu notlarıdır.

Bir diğer defter Sandıklı Müftülüğü sırasında tutulmuş notlar vardır. Bu notlarda peygamber Efendimizin mucizleri not edilmiştir. (M.Hulusi Efendi, Peygamberimizin Mucizeleri adlı çalışmaya başlamış fakat Mehmet Öten aynı adda kitabı çıkarınca yazmayı bırakmıştır.) İçinde “Öfkeyi Yenme Yolları” ve Osmanlıca olarak iki sayfalık bir “Önsöz” yazılmıştır.

Başka bir defterin ilk sayfalarından 90. sayfaya kadar alfabetik “Arapçadan Türkçeye Lügatçe” hazırlanmıştır. Arapça kelimelerin karşılığı Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Defterin devamında ise 93-109. Sayfaları arasında (Osmanlıca) bir iktibas yer almaktadır. Bu iktibasın son sayfasında “Ödemiş eski alim ve fazılı Abdül-atif Efendi’nin defterinden yazıldı” notu ve altına “13 Temmuz 1959” tarih ve imzası atılmıştır.

MEKTUPLAR

Mehmet Hulusi İşler'in evrakları arasında arkadaşı Yörük Hoca Mustafa Uysal'a ait 25 Nisan 1959 yılında Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir mektup da mevcuttur. Mektupta Mustafa Uysal'a kabir ziyareti ile ilgili temel kaynaklar sorulmuş ve konuyla ilgili Mustafa Uysal tarafından bazı kaynaklar tavsiye edilmiştir.

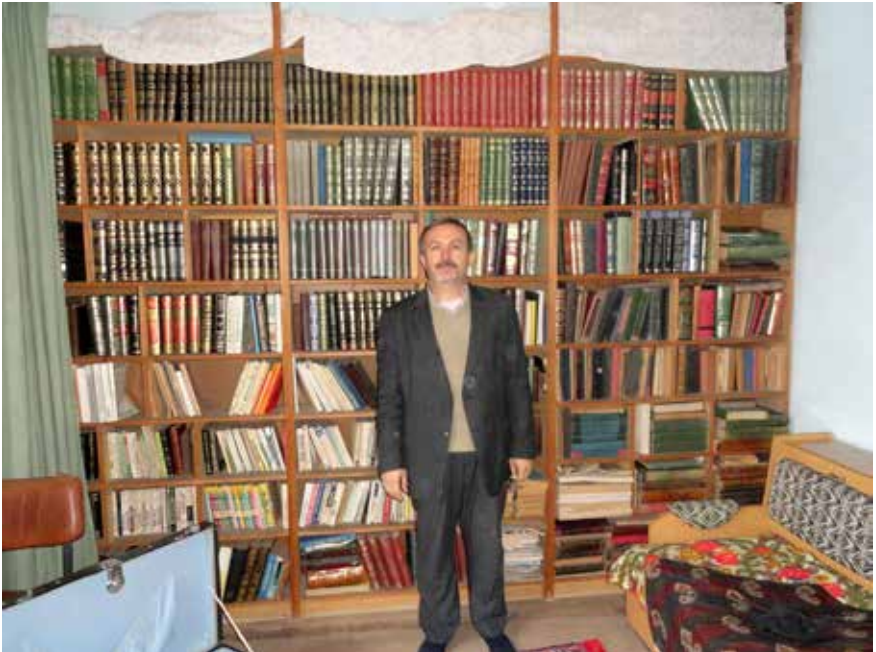
KÜTÜPHANESİ

Mehmet Hulusi İşler'in evinin salonunda bulunan Türkçe kitaplardan bazıları şunlardır: "Elmalılı Hamdi Yazır Tefsiri, İbni Kesir Tefsiri tercümesi, Ömer Nasuhi Bilmen Tefsiri, Ömer Nasuhi Bilmen İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, Mehmet Vehbi Hulasatü'l-beyan, Ahmet Naim Kamil Miras-Tecridi sarih tercümesi, Sahihi Buhari (Arapça), Ahmet Davudoğlu Müslim Şerhi ve Selamet Yolları, Süneni Tirmizi Tercümesi, Süneni Nesai tercümesi, Muvatta Tercümesi, İbni Abidin, Hidaye (arapça), Mülteka tercümesi, Durer Gürer Tercümesi, Ömer Rıza Doğrul, Asrı

saadet, Asım Köksal İslam tarihi, Kandehlevi Hayatü's-sahabe, Yılmaz Öztuna Büyük Türkiye Tarihi."

Kütüphanesi içinde birçok Osmanlıca ve Arapça eser mevcuttur. Bunlar içerisinde hocası **Akşehirli Ahmet Efendi**'den intikal eden bazı kitaplar da mevcuttur. "**Kitabü Teshilü'l-Menafi fit-Tıb**" adındaki kitabın ilk sayfasında: "**Kad intekale ila milki bi'l-hibeti's-şer'i min vereseti'l-merhum Ahmed ibni Ömer el-Akşehri el-Engilli**" yazılıdır. Bu kitap Akşehirli Ahmet Efendi'ye Kurb-i Cedid Mahallesi'nden oturan **Ali Rıza ibni Abdülkadir el-Konevi**'den gelmiştir. Ali Rıza Efendi, temlik kaydını 25 Muharrem 1319/14 Mayıs 1901 olarak attığı kitabın kıymetini 6 kuruş olarak belirtmiştir.

Aynı şahıslara ait bir başka kitabın tarihi ise 12 Muharrem 1311/8 Ağustos 1893 tarihli. "**Nüzhetu'l-mecalis**" adlı eserin ilk sayfasında 20 Muharrem 132/18 Nisan 1903 tarihli temlik kayıtları yine **Ali Rıza bin Abdülkadir Konevi**'ye aittir. Altında

Akşehirli Ahmet Efendi'nin temlik kaydı var.

Kütüphane içinde başka temlik kayıtları da mevcuttur:

-Süscü sokağı mahallesinden Ekmekçizade Mehmet kerimesi Havva (vakıf);

-Merzifonlu Kara Mustafa Bey Medresesi müderrisi Mustafa Nuri Efendi (temlik tarihi 25 Rebiülevvel 1305/7 Nisan 1888);

-Mustafa ibni Hüseyin Efendi en-Nuzumlavi (temlik tarihi 9 Şevval 1305/19 Haziran 1888),

-Mehmet bin Hasan el-Kovanlıki (temlik kaydı 1326/1908);

-Mehmet Salih Efendi; Çalmandalı Mehmet Efendi bunlardan bazılarıdır.

“**Ahmed Ziyaeddin**” mühürlü kitab ise “**Garaibü'l-Hadis**” kitabının ilk sayfasındadır. Bir sayfalık nesih yazının sonunda “**ene'l-fakirü'l-hakir hadimü'l-fukara-i ve'l-mesakin Gümüşhanevi Ahmed Ziyaeddin bin Mustafa**” kaydı mevcuttur.

Ayrıca evin bodrumunda bulunan bir kısmı demir tereklerde bir kısmı kolilerde bulunan ve İşler Kitabevi'nden kalan kitaplar ise içler

acıdır. Temel İslami kaynaklara ait pek çok Türkçe Arapça eser ise toz toprak içinde ve farelerin insafına kalmış durumda.

İŞLER KİTABEVİ

Köyde iken dokumacılık işiyle uğraşan Mehmet Hulusi İşler, müftü olduğunda yazdığı kitapları bastırarak okuyucularına ulaştırırdı. Çalışmayı ve ticaretle uğraşmayı çok seven Hoca Efendi, Sandıklı müftülüğü sırasında Sandıklılı bir asker arkadaşı ile beraber koyun ticareti ile de uğraşmıştı. Yine Sandıklı Müftülüğü esnasında fenni usul üzere arı yetiştiriciliği yaptı. Evinin bahçesinde fenni usulde beş arı kovana vardı. Mehmet Hulusi İşler, İstanbul'da kurulan İslami yayıncılık yapan “**Sönmez**” neşriyatın da 818 no'lu ortağıdır. 1977'de müftülüğünden emekli olduktan sonra Mevlana Caddesi, Hasan Rüştü Sokak No:17/B'de **İşler Kitabevi**'ni kurdu. Burada kendi kitaplarını bastırıp yayınladı. Bir müddet kitapçılıkla meşgul olduktan sonra kitapçılığı bırakarak oğlu İbrahim İşlerle züccaciye işine devam etti.

AİLESİ

Mehmet Hulusi Hoca, 1948'de aynı köyden **Cemile Hanım**'la evlendi. Bu evlilikten **İbrahim** (1949) ve **Ahmet** (1952) adında iki oğlu oldu. İbrahim Bey züccaciye işinden emekli olmuştur. 1952 yılında Cemile Hanım, verem hastalığından tedavi için geldiği Konya'da vefat etti ve Musalla kabristanına defnedildi. Küçük oğlu Ahmet ise altı aylıkken Bozkır Kovanlık'ta vefat etti.

1956 yılında evlendiği ikinci hanımı **Fatma Hanım**, 21 Temmuz 1936, Bozkır Kovanlık doğumludur. Bu hanımından; **Ahmet** (1957 Konya doğumlu. İstanbul hukuk mezunu, Kayseri'de no-

ter); **Seyfeddin** (1966, Sandıklı doğumlu, Ankara İlahiyat Fakültesi mezunu olup öğretmenlik yapmaktadır.); **Ali Ulvi** (1975, Sultandağı doğumlu, İstanbul'da Kuveyt-türk'te çalışıyor. İşletme mezunu) adında 3 erkek evladı oldu.

VEFATI

28 Ocak 2014 tarihinde 86 yaşında Konya'da vefat eden Mehmet Hulusi İşler, Musalla Mezarlığı'na defnedildi. Hocası Akşehirli Ahmet Efendi'nin yanına defnedilmek istendiyse de o civarda uygun kabir yerinin bulunamaması üzerine Gömeç Hatun Türbesi civarına defnedildi. (Allah rahmet eylesin.)

Kabir taşına "İmam Birgivi Hayatı-Eserleri Kabir Ziyareti Ve Adabı" adlı eserinde yer alan (s.36) bir şiirinden 3 beyitlik bir şiiri yazılmıştır. Mezar taşı şöyledir:

Kabirden Gelen Ses
Ademoğlu iyi bak,
Deme hiç solmaz yaprak,
Ben de senin gibiydim,
Şimdi bir avuç toprak.
***

Varına ferahlanma,
Bâki kalırım sanma,
Senin de sonun böyle,
Var mı hiç kalansöyle.
***

Bunu unutma sakın,
İyi halleri takın,
Zannetme uzaktadır:
Sana ölüm çok yakın!
***

Bozkır Kovanlık'tan
Emekli Müftü Mehmet Hulusi
İşler
Ruhuna Fatiha
D. 17 Ramazan 1346/1928
V.27 Rebiulevvel 1435/2014

KAYNAKLAR

- 10 Mayıs 2009 Mehmet Hulusi İşler ile yapılan görüşme.
- 10 Ocak 2015 İbrahim ve Seyfeddin İşler ile yapılan görüşme.

ÖMER VEHBİ EFENDİ'NİN MEDRESELERLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ VE BİR ANKETE CEVABI

Hüseyin
BULUT

Ömer Vehbi Efendi Kimdir?

Ömer Vehbi Efendi, 1286 H. 1870 Miladi yılında Yalvaç'da dünyaya geldi. Babası Çolak Hafızzade Mustafa Efendi'dir. Bizzat el yazıları ile doldurmuş oldukları İstiklal Madalyası ile ilgili belgede tahsil ve ilim hayatlarını şöyle anlatır: "Kasaba-i mezkûrenin (Yalvac) sibyan mektebinde mukaddime-i ulum-i aliyye (Kelâm mantık, sarf, nahiv, belagat gibi âlet ilimleri) ve âliye (İlm-i Kur'ân, ilm-i hadis, ilm-i fıkıh gibi yüksek din bilgileri) istihsal ile kaza-i mezkure (Yalvaç) müftüsü bulunan Hacı Ahmet Rıza Efendi Hoca'dan, ahiran Dersaadet'e (İstanbul) azimetle orada dahi tevsi-i malumat (Bilgisini genişletmek) eyledikten sonra, Konya'ya gelerek Konya müftüsü esbaki (eski) Kadınhanlı Merhum, Hacı Hüseyin Hoca'dan icazetname ahzeyledim (aldım). Türkçe, Arapça ve Farsça kitabet ile iştigalle yüzü mütejaviz (geçkin) icazetname (diploma) itasına (vermeye) muvafak oldum. Talebelerden üçünün elyevm (şu anda) resmen iftaya memur (müftü) olduğunu tahdis-i nimet (şükranla anma) olmak üzere arz ederim."

Ömer Vehbi Efendi, 1901 tarihinden itibaren dört yıl Konya Bidayet Mahkemesi Hukuk bölümü üyeliği ile 1904 yılından itibaren de dört yıl istinaf mahkemesi üyeliğinde bulundu.

Konya'da Hukuk Mektebi'nin açılmasından sonra Mecelle müderrisliği ve bir süre sonra aynı anda Usul-i Hukuk Müderrisliği de yaptı.

Osmanlı Meclisi'nde iki defa da milletvekilliği yapan Ömer Vehbi Efendi, birinci milletvekilliği döneminden sonra, tekrar Hukuk Mektebi ile Dârü'l-Hilâfe'de Ahlâk-ı Muham-

Ömer Vehbi Efendi
1286 H. 1870 / 13 Mayıs 1927

mediye ve Arapça nahiv öğretmenliğinde bulundu.

1336/1920 yılında yeniden milletvekili seçilen Ömer Vehbi Efendi, İstanbul'un işgali üzerine Büyük Millet Meclisi'ne katıldı.

Halkın arzusu üzerine milletvekilliğinden ayrılarak 1922 yılında Konya Müftülüğü'nü kabul etti. Bu arada Dârü'l-Hilâfe'de Mecelle Muallimliği ile Alâeddin Camii vaizliğini birlikte yürüttü.

Milli Mücadele'de aktif görevler yüklenen Yalvaçlı Ömer Vehbi Efendi, bir ara Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Muvakkatesi Reisliği'nde de bulundu. Milli Mücadele'de geçen hizmetleri sebebiyle kendisi İstiklal Madalyası ile taltif edildi. Ender yetişen bu değerli müftümüz 13 Mayıs 1927

Ömer Vehbi
Efendi'ye
Verilen
İstiklal
Madalyası
Belgesinin
İlk Sayfası

tarihinde müftü iken vefat etti. Cumhuriyetin ilk müftüsüdür. Musalla Kabristanı'nda metfundur. Ermenekli Mustafa Safet Efendi, Seydişehir Müftüsü İsmail Hakkı Efendi, Damadı Karaviranlı İbrahim Efendi, Alâeddin Camii İmamı Hafız Hacı Emin Efendi, Müsevvit Mehmet Efendi (Bülbül Hoca), Kaşıkçı Ali Rıza Efendi, Parlakzade Halis Rıza Efendi ve Dülgerzade Mevlüt Efendi, Ömer Vehbi Efendi'den icazet alan talebelelerinden bazılarıdır.

Ömer Vehbi Efendi'nin dokuz kızı olmuştur. Karaviranlı İbrahim Efendi ile Ramazan Efendi hem talebe, hem de damatları olup, bunlar da müderrislerdendir. Prof. Mustafa Bayram, Dr. Mehmet Ortayalvaç ve Ömer Vehbi Uğur alp merhumun torunları olur.

Medreselerle İlgili Görüşleri

İlk Konya Müftüsü Ömer Vehbi Efendi'nin 30. 1. 1337/30. 01. 1921 tarihinde I.TBMM'de milletvekili olarak medreselerle ilgili yaptığı uzun konuşma aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Ömer Vehbi Efendi, Teşkilâtı Esasiye'nin özel bir maddesi olan Ahkâmı Şer'îye'nin uygulanmasının yani şeriat hükümlerinin yürütülmesinin meclisin görevi olduğunu belirterek Ahkâmı Şer'îye'yi itikadiye, ahlâkiye ve ameliye olmak üzere üç kısma ayırmıştır. İtikadiye den bahsederken Mekâtibi iptidaiyede (ilkokulda) okunan ilmihal kitaplarının özeti olarak

anlaşıldığını ama bu özetle sınırlı olmadığını söylemiştir. Bunun içinde edille-i aklîye ve nakliyyeyi (akli ve nakli delilleri) tefsir etmek için ulema yetiştirilmesi gerektiğini beyan etmiştir.

Yüksek dini ilimleri okuyan öğrencilerin bir müddet devrei askeriyeye (askerlik dönemine) geçirilme şartının fıkha uygun olarak yeniden düzenlenmesini istemiştir. Askerliğin sadece silah taşımakla olmadığını ayrıca milleti askerliğe teşvik edip Allah yolunda savaşmanın (mücahedenin) farz olduğunu anlatacak kişilere de ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda, medrese müdavimlerinin tam olarak imtihanlarını verdiklerinde devrei askeriyeden tecil edilmelerini önermiştir. Ayrıca medrese müdavimlerinin eğitim görürken başka bir uygulamanın onları ilime karşı heveslerini kaçıracağından ve bedenlerinin zayıf olması ile birlikte askerliğin zor bir meslek olmasından dolayı tecil önerisinde bulunmuştur. Millettin fıkıh alimlerine, müftülere ihtiyacı olması nedeniyle geleceğe yönelik düşünerek bu kişilerin medreselerde yetiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Darülmualimler yani öğretmen yetiştiren okullar ile medreselerin birleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Medresedeki öğrencinin hevesine göre, mesela memur olmak hevesinde ise el sinei ecnebiye (yabancı dil) okutmak, hoca olmak hevesinde ise ulûmu şer'îyeyi (şer'î ilimler) öğretmek, işte bu esaslara uyulması gerektiğini açıklamıştır. Tecilin yalnız resmi medreselerle sınırlandırılmamasını ayrıca gayri resmi medreselerde eğitim almış kişilerin bir ilim heyeti (kurulu) huzurunda gerekli olan derslerden başarılı olmaları şartıyla tecilden yararlanmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Medreselerdeki derslerin, şer'î ilimler eğitimine yardımcı olması için düzenlenme yapılmasını istemiştir. Bu isteğinin nedeni ise günlük ders saatlerinin yoğun olması, sorumlu oldukları derslerin fazla olması ve ulum-u arabîyyenin (Arap Dili ve Ede-

biyatı ilimlerinin) diğer derslere göre daha ağır olması sebebiyle öğrencileri olumsuz etkilemesidir.

Mecliste yalnızca Dârü'l-Hilâfe müderris ve talebesinin tecil olması yeterlidir buyurulması üzerine Ömer Vehbi Efendi bu duruma karşı çıkmıştır. Medreselerin daha iyi duruma gelmemesi halinde Dârü'l-Hilâfe Medresesi'nin milletin ihtiyaçlarını temin etmeyeceğini söylemiştir. Hatta maarifin (eğitim öğretim sisteminin) yetiştirdiği kişilerinde millete ağır yük olacağını, köylülerin ihtiyaçlarını temin edemeyeceğini ve maarife ayak basan kişilerin temel amacının memur olmak olduğunu yani "millet beni okuttu, beslemeye de mecburdur" bakış açısına sahip olduklarını savunmuştur. Bu durum üzerine kendisine gelen tepkilere ise amacının okulları tahkir (aşağılama) değil, gerçeği beyan etmek olduğunu söylemiştir.

Medreselerde belirli bir müddet eğitim aldıktan sonra ihtiyat sınıfına geçmeden önce bir sene hizmeti mak-sureyi (kısa hizmetini) yani kısa dönem askerlik yapmalarına karşı çıkmıştır. Çünkü medreselere gitmeyi teşvik edecek bir durum yoktu ve bu nedenle medreselere pek ilgi olmaya-çağını düşünüyordu.

Bu görüşleri sonucunda darülmuallimlerin lağviyle medreselerle tevhidine dair teklifi kanunisini (2/219) meclise sunmuştur. Sunduğu kanun teklifi ise aşağıdadır:

Riyaseti Celileye

Millet arasında hem ikiliği kaldırmak ve hem de masarifte iktisat etmek üzere darülmuallimlerin lağvile medarisi ilmiye ile birleştirilmesini teklif ederim.

Konya Mebusu / Ömer Vehbi

Ömer Vehbi Efendi ve İlk Meclis Anketi

I. Mecliste, milletvekillerinin fikri yapılarını öğrenmek gayesiyle, Necmettin Sahir Silan tarafından 1921-

1923 yıllarında bir anket yapılmıştır.

Ankette yer alan soru şu şekildedir: "Kazanılacak olan milli istiklal mücahedemizin feyizdar ve semeredar olması neye mütevakıftır?" Yapılan ankette milletvekillerinin kendi elyazılarıyla cevapları görülmektedir. Milletvekillerinin yapılan anket sorusuna verdikleri cevaplar kendilerinin ilerleyen dönemlerde buldukları konumları da etkilemiştir. Milletvekillerinin fikri yapıları gözününe alındığında kiminin 1950 li yıllara kadar vekilliği devam ederken, kiminin de birkaç yıl içinde görevinden ayrıldığı görülmektedir. Vekilliği kısa süren isimlerden olan Ömer Vehbi Efendi'nin cevabına geçmeden evvel, görevi 1950 li yıllara kadar süren vekillerden Antalya milletvekili Rasih Kaplan'ın cevabına bakalım.

Rasih Kaplan:

"Egemenlik kayıtsız şartsız ulusun elinde kalmalıdır. Eski anayasa (KE) hükümleri gereği devlet başkanlığının soydan geçmesi konusunun kaldırılması, temel ilkimiz olmalıdır. Bu eski yöntem gereğince, ulusun bireyleri bir esirler kafilesi gibi, ülke de bir malikane biçiminde miras almıyor. Bu biçime göre, bu ulus ve ülkeyi soydan gelerek yönetimleri altına alanlar bazan deli, bazan sefih ve cahil ve çoğucası da, kendi kişisel konumuna tutkulu, genel yararı gözden çıkarmaya yatkın zayıf kişiler oluyor. Bu konumda bu yöntemle yeterli kişiyi görebilmek iyiliği, bir iki yüzyılda bir rastlantının bağışlayacağı bir görülmeye asılı kalır. ... (8 Şubat 1922)"

Ömer Vehbi Efendi'nin anket sorusuna karşılık olarak verdiği cevap: "Bir memleketin kurtuluşu ve işlerinin düzenli olması ancak yönetiminin deneyimli ve dinini sever yetenekli kimselere verilmesiyledir. Osmanlı hükümetimiz en büyük ve İslam halifeliğini, yani büyük önderliği (imamlığı) taşıyan bir İslam hükümetidir. Halifelik vekillik demektir ki, halife olan kişi Peygamber'imiz (barış ve kurtuluş onun üzerine olsun) efendimizin vekilidir. Kendisine vekil olunansa şeriat kurallarıdır. Dolayısıyla hükü-

metimizin ışıklı olması ve yükselmesi, bütün devlet dairelerinde uygulanacak yasaların ve düzenlerin şeriat çerçevesinde düzenlenmesine, özellikle gerek hukuk gerek ceza mahkemelerinde yerine getirilmesi gerekli yasaların geçerli fıkıh kaynaklarından şimdiki çağa uygun ve insanların işlerine elverişli bulunan kuralların toplanıp birleştirilerek insanların nefretle karşıladığı yabancı yasaları bırakmaya bağlı ve adalet ve hakkaniyetin iyiyi kötüden ayıracak ellere verilmesi ve doğru kullanılması koşuluna dayanmaktadır ki, ... (Kur'an'da) açıklanmış şeriat yaptırımlarının yerine getirilmesi de bunun içindedir.

İşte bu şeriat kurallarının sırlarını bilen kişilerin yetiştirilmesi ve İslam dinine karşıtlıkları ortadan kaldırmak ve kesin doğru inançları ve yüksek ahlak güzelliklerini hakıyla korumak üzere dinbilim medreselerine önem verilmesi ve eğitim programlarının ulusal istekler çerçevesinde düzeltilmesiyle okullarda öğretmen olacak kişilerin güzel inanç ve ahlakta olmalarına dikkat etmek ve özenmek ve bu durumun iyi sürdürülmesi için eğitim bakanlığının bir genel müdürlüğe çevrilmesiyle yüksek şeyhülislam makamına bağlanması da çok önemlidir. Yine mali durumumuza uygun olmayan bütün gereksiz örgütlerin kaldırılmasıyla sınırı ve sonu olmayan boşa harcamaların önü alınması ve orduya da çok özen gösterip her kişinin yükümlü bulunduğu ibadet ve buyrukları iyi yerine getirmesi,

özetle şeriat* adaletinin tam olarak uygulanması, gerekli düzeltimlerin amacıdır.” 10 Mart 1922**

Ömer Vehbi Efendi, hem medreseler hem de Türkiye'nin geleceği konusundaki düşünceleri sebebiyle daha I. Meclis kapanmadan muhtemelen milletvekilliğinden istifa ettirilmiş ve Konya müftülüğüne tayin edilmiştir. Zaten bir süre sonra da I. Meclis feshedilmiş, sarıklı hocalardan büyük bir bölümü II. Meclise alınmamıştır. Mesela yukarıda anket cevabı verilerek kendisinden bahsedilen Rasih Kaplan 1950 yılına kadar milletvekilliğine devam etmiştir.

Önemli görevler ifa eden bu değerli müftümüzü rahmetle anıyoruz.

*Şeriat kelimesinden kastedilen İslam hükümleridir, yani şeriat demek İslam demektir, Kur'an ve Sünnet çerçevesinde yer alan İslam Hukuku hükümleri demektir.

**Anket sorusuna milletvekillerinin vermiş olduğu cevaplar, Nisan 2004 tarihinde TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu tarafından hazırlanan "İLK MECLİS ANKETİ" isimli eserden -hiçbir değişiklik yapılmadan- alınmıştır.

Kaynaklar

- Mehmet Ali UZ, Konya Alimleri ve Velileri, Konya, 2015, sy. 537-538
TBMM Zabıt Ceridesi; İçtima:140; Cilt:2; 30.1.1337/30.01.1921